

Från jord till bord

Ett ämnesövergripande MIK-projekt

Ett projekt som tränar eleverna i medie- och informationskunnighet och svarar mot centrala mål som de ska träna på i hem- och konsumentkunskap, geografi och svenska.

Projektet kan ledas av skolbibliotekarie eller lärare

Årskurs 4 - 6

Om Statens medieråd

Statens medieråd är en expertmyndighet med uppdrag att verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Myndighetens arbete är inriktat på att ta in, tolka och sprida forskning om barns och ungas mediesituation, att producera informations- och undervisningsmaterial i medie- och informationskunnighet (MIK) för skolor, bibliotek, föräldrar och andra vuxna i barn- och ungas närhet, samt att fastställa åldersgränser för biofilm.

Vem säger vad och varför?

Vår världsbild formas till stor del av medier. Från det att vi vaknar tills dess att vi somnar omges vi av information och budskap i form av text, ljud och bild – ansikte mot ansikte, i mobilen, via nätet, på tv, i sociala medier, på radio och i tidningar. Omfattningen och snabbheten har gjort att kraven på både vuxnas och barns förmågor att både välja och välja bort information har ökat. För att kunna göra medvetna val behöver vi kunna finna, analysera och kritiskt värdera information. För att kunna påverka och göra våra röster hörda behöver vi äga förmågan att skapa eget innehåll i olika medier. Att vara medie- och informationskunnig har i dagens samhälle blivit en nyckelkompetens och en demokratisk rättighet.

Vill du veta mer om MIK?

Medie- och informationskunnighet (MIK) handlar bland annat om att kunna hitta, analysera och kritiskt värdera information samt att förstå mediernas roll i samhället. På Statens medieråds webbplats kan du lära dig mer om MIK-begreppet. Här finns fakta om exempelvis källkritik, informationssökning, juridik och vad som gäller online. Under fliken **”Lär om medier”** (före detta **”MIK-rummet”**) finns texter som har koppling till läroplanen och tillhandahåller arbets- och diskussionsmaterial för lärare på grundskola, gymnasium, bibliotekarier samt föräldrar.

E-utbildning för arbetslaget

I Lär om medier finns en e-utbildning i flera delar som heter **”MIK för mig”**. Den riktar sig till lärare/skolbibliotekarier, elever på högstadiet och gymnasiet samt folkbibliotekarier. Utbildningen tar som kortast ca 2 timmar att genomföra och kan med fördel göras i arbetslaget. Teman som tas upp i relation till det förändrade medielandskapet är: vinklade budskap, sociala relationer, skolan samt vår demokrati. Utbildningen innehåller även en separat del som riktar sig direkt till eleverna.

”Från jord till bord – ett ämnesöverskridande MIK-projekt”

Den här handledningen har tagits fram efter ett upplägg från Sofia Malmberg, författare och skolbibliotekarie på Adolf Fredriks musikklasser i Stockholm.

statensmedierad.se

Inledning

Projektet är ämnesöverskridande och svarar mot de centrala mål, kunskapskrav och förmågor som eleverna, enligt Lgr11, ska träna på i hem- och konsumentkunskap, geografi och svenska. Eleverna ska följa en enskild vara eller produkt från produktion eller odling till färdig vara hos konsumenten. Varan eller produkten ska produceras eller odlas i Sverige. Uppgiften är att följa produkten från jord till bord via odlingsvillkor, användning av bekämpningsmedel, miljöpåverkan, transporter, förpackning och försäljningsvillkor till färdig vara i butik.

Syfte

Elevernas uppgift blir att följa ett livsmedel eller livsmedelsprodukt från jord till bord, ur ett miljömässigt och etiskt hållbarhetsperspektiv. De ska resonera kring vilka alternativa metoder och transportmöjligheter det finns och vilka möjligheter de själva har att genom till exempel köp och opinionsbildande påverka produktionen. De ska även reflektera kring vilka möjligheter det finns att återvinna förpackningsmaterialet till den vara de fått och om det är möjligt där de bor. Projektets syfte är att träna eleverna i källkritiskt tänkande utifrån begreppet medie- och informationskunnighet, utgångspunkt tas i undervisningen i hem- och konsumentkunskap, geografi och svenska.

Genomförande

Lektionspassen omfattar:

1. Introduktion till projektet och dess bedömningskriterier
2. Genomgång i geografi om svenskt jordbruk och matproduktion
3. Genomgång i hemkunskap om odlingsförhållanden
4. Genomgång i svenska (med stöd av skolbibliotekarien) om informationssökning, källkritik, rapportskrivande och presentationsteknik.
5. Rapportskrivande
6. Förberedelse för muntlig redovisning
7. Genomförande av muntlig redovisning

Projektet genomförs som ett ämnesövergripande samarbete mellan lärarna i hem- och konsumentkunskap, geografi och svenska.

Hur mycket tid som behöver ägnas åt vardera moment varierar beroende på klassens sammansättning och vana vid att arbeta med egna rapporter och projekt. De berörda lärarna

avgör själva hur mycket lektionstid som behövs för handledning, rapportskrivande och informationsökning.

Lärarna bör vara så samspelta med varandra att eleverna ska kunna vända sig till samtliga berörda lärare för att få svar på sina frågor kring projektets innehåll och genomförande. Det är högst önskvärt att samtliga pedagoger löser det praktiskt så att de kan närvara vid varandras lektionspass när projektet drivs för första gången. Detta för att pedagogerna ska få samma underlag som eleverna i det fortsatta arbetet. Om lärarna kan knyta an till och fördjupa diskussionen i undervisningen över tid, även efter att projektet avslutas, ökar elevernas förutsättningar för en ökad måluppfyllelse.

En stor fördel är att involvera bibliotekarien i projektet så att hen kan handleda eleverna i deras sökande efter information. Bibliotekarien kan även vara till stöd för lärarna när de förbereder sig inför föreläsningar och handledning av eleverna.

Eleverna kommer under projektet att få arbeta i par för att få en naturlig samarbetspartner att diskutera med, som komplement till lärarnas handledning.

Valmöjligheter:

- Ta bort skrivdelen och använd bara den muntliga redovisningen som kunskapspresentation och bedömningsunderlag.
- Minska skrivdelen, men höj kraven på en skriftligare presentation med bilder och text i presentationsprogram, till exempel PowerPoint. Den går också bra att redovisa för familj och vänner.
- Förenkla informationssökningsprocessen genom att leta upp källorna åt eleverna, helt eller delvis. Där sparas mycket tid, men samtidigt får eleverna inte öva på informationsökning och källkritik. Tips på källor finns i länksamlingen.
- Laga svensk mat med klassens varor.
- Besöka en bondgård (tips finns i länksamlingen)

Lgr11 lyfter fram entreprenörskapet som en viktig del i att göra utbildningen angelägen för eleverna och ge undervisningen en naturlig koppling till verkligheten utanför skolan. Om eleverna upplever att det de producerar inte bara är en skrivbordsprodukt, utan faktiskt spelar roll och syns utåt kommer många av dem att anstränga sig lite extra. Finns det möjlighet att engagera organisationer eller företag i elevernas närmiljö i projektet? Kan elevernas arbeten ställas ut i den lokala matbutiken i anslutning till den vara som har

granskats? Finns det möjlighet att publicera elevernas arbete i digital form så att de blir tillgängliga för familj, vänner och andra? Kanske på ett föräldramöte eller Öppet hus? Eller i matsalen?

Bedömningsunderlag:

En bedömningsmall finns som kopieringsunderlag, och den kan givetvis omarbetas så att den passar klassen och lärarna bättre.

Som bedömningsunderlag räknas:

- Den skriftliga rapporten
- Den muntliga redovisningen
- Löpande under arbetets gång.

Lektionsplanering

Pass 1: Introduktion

Lärare: Valfri

Grupp: Helklass

Eleverna informeras om projektets upplägg, innehåll och tidsplan. Bedömningsmallen introduceras. Läraren delar upp eleverna i par och fördelar varor och produkter mellan dem. Självklart kan uppgiften göras individuellt, eller i större grupper. Om de är ovana att söka på internet kan det vara en fördel att arbeta tillsammans. Elevernas uppgift blir att följa den givna varan eller produkten från jord till bord, ur ett miljömässigt hållbarhetsperspektiv. De ska resonera kring vilka alternativa metoder och transportmöjligheter det finns och vilka möjligheter de själva har att genom t.ex. köp och opinionsbildande påverka produktionen. De ska även reflektera kring vilka möjligheter det finns att återvinna förpackningsmaterialet till den vara de fått och om det är möjligt där de bor.

Exempel på svenska produkter:

- Mjök
- Socker
- Äppeljuice
- Lingonsylt
- Blåbärssylt
- Smör
- Lax
- Torsk
- Ketchup
- Bacon
- Sill
- Falukorv
- Hönökaka eller Polarbröd
- Ägg
- Havregryn
- Rapsolja
- Ost
- Knäckebröd

Pass 2-3: Odlings- och produktionsförhållanden

Pedagog: Lärare i geografi

Grupp: Helklass

Läraren föreläser om odlings- och produktionsförhållanden i Sverige.

Vilken typ av varor odlas och produceras samt hur påverkar de miljö och människors hälsa? Vad krävs för att odla och producera i Sverige? Varför och i vilken utsträckning används bekämpningsmedel och konstgödsel? Vilka naturresurser (t.ex. fossila bränslen) används och hur påverkar det miljön? Vilka möjligheter finns att använda odlings- och produktionsmetoder som har mindre miljöpåverkan? Här kan förstås också film visas!

Låt avslutningsvis eleverna efter varje pass skriva 8-10 meningar för att sammanfatta den kunskap de fått till livs. Vad är viktigast av det som sagts? Detta ska sedan användas som en inledning till deras rapport. Meningarna kan de skriva individuellt, för att sedan gruppvis komma överens om en bra sammanfattning. En förenkling kan vara om klassen tillsammans, eller läraren, skriver upp stödord från genomgången, så att inget viktigt missas.

Pass 4-5: Från produktionsled till butik

Pedagog: Lärare i hem- och konsumentkunskap

Grupp: Helklass

Läraren går igenom: Vad händer med varan när den lämnar odlaren respektive fabriken? Vilka led tar vid och hur sker transporten – till kvarn/mjölcentral, lager, butik och hem till konsument? Vilken miljöpåverkan har olika transporter och hur påverkar det på kort och lång sikt människors hälsa? Finns det alternativa transportmedel? Hur förpackas produkten och vilken miljöpåverkan har emballaget? Vilket emballage behövs och finns det alternativa sätt att förpacka varan på? Vad av förpackningen kan återvinnas och vilka möjligheter finns till återvinning?

Vad kan man som konsument göra för val? Vilka märkningar finns idag som kontrollerar t.ex. miljöpåverkan och produktionsförhållanden (Krav, EU-blomman, Rättvisemärkning etc) och vilka står bakom dem? Vad innebär det att en vara är närproducerad och vilken utsträckning minskar det den negativa miljöpåverkan? Här kan förstås film visas.

Låt avslutningsvis eleverna skriva 8-10 meningar för att sammanfatta den kunskap de fått till livs. Vad är viktigast av det som sagts? Detta ska sedan användas som en inledning, tillsammans med liknande anteckningar från geografiintroduktionen, till deras rapport. Meningarna kan de skriva individuellt, för att sedan gruppvis komma överens om en bra sammanfattning. En förenkling kan vara om klassen tillsammans, eller läraren, skriver upp stödord från genomgången att bilda meningar kring, så att inget viktigt missas.

Pass 6: Introduktion till Skrivande av projektarbete

Pedagog: Lärare i svenska

Grupp: Helklass

Läraren introducerar eleverna i vad rapporten bör innehålla och dess disposition.

Utgångspunkten är att eleverna redigerar texten på dator för att få en så tilltalande och läsbar skrivprodukt som möjligt.

Pass 7: Informationssökning och källkritik

Pedagog: Skolbibliotekarie

Grupp: Halvklass

Eleverna bör få tips om lämpliga källor där de kan finna användbar och tillförlitlig information. Här kan skolbibliotekarien vara till stor hjälp för att hitta lämpliga källor och för att föra ett fortgående källkritiskt resonemang kring befintliga källor. En länksamling finns i materialet.

Uppgiften, att följa en vara, är mycket bra för att öva källkritik. Den som producerar varan vill förstås att vi ska köpa den, och beskriver den positivt. Miljöföreningar kan ofta vara mer kritiska och visa andra aspekter. Låt eleverna fundera på avsändaren och vad avsändaren kan vinna med sitt budskap.

Hur prövar man en källas tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt? Frågor som bör tas upp i sammanhanget är: Vilken typ av källa är det? Vem är avsändaren? Vilket syfte har avsändaren med sin text? Eleverna bör också få en instruktion i hur de skriver en enkel källhänvisning och hur de kan föra ett resonemang kring tillförlitligheten hos de källor de använt. Eleverna bör också kunna motivera varför de valt en viss källa framför en annan.

Pass 8: Skrivande av projektarbete

Pedagog: Valfri lärare

Hur många pass som krävs för att skriva rapporten beror på ambitionsgrad och elevernas vana vid arbetssättet. Om eleverna är nya med informationssökning och källkritik så kan halvklass vara att föredra. Här är skolbibliotekarien en viktig resurs. Är eleverna äldre och mer vana kan delar göras hemma eller under friare former.

Pass 9: Instruktion muntlig presentation

Pedagog: Svenskläraren

Grupp: Helklass

Läraren ger en grundläggande instruktion i hur man förbereder och genomför en muntlig presentation genom att t.ex. använda stödord och digitala verktyg. Vidare understryker läraren vikten av att anpassa språket till sin målgrupp och hur gester och kroppsspråk kan påverka en presentation. Ett bra alternativ är att eleverna får skriva en lista på vad som är typiskt för en bra presentation, och så några saker som bör undvikas.

Pass 10: Muntlig presentation

Pedagog: Samtliga bedömande lärare

Grupp: Helklass

Eleverna gör en muntlig presentation av det de kommit fram till för klasskamraterna. I samband med den muntliga redovisningen lämnas även projektarbetet in. Samtliga undervisande lärare i hem- och konsumentkunskap, geografi och svenska närvarar vid redovisningen.

Offentliggörande av rapporten

Nu är det dags att offentliggöra rapporten på nätet så att familj och vänner kan ta del av den, men även andra intresserade. Om ett samarbete avtalats med närliggande butik tar eleverna kontakt med butiksledningen och avtalar om att få komma och sätta upp rapporten vid den aktuella varan som eleverna granskat. Kan butiken uppmärksamma rapporten i sina kanaler som webbsida, Facebooksida, nyhetsblad etc? Det här är ett utmärkt sätt att uppmärksamma elevernas arbete och för skolan att synas i ett positivt sammanhang.

Ytterligare projektexempel kring medie- och informationskunnighet finns att läsa i boken "Bibliotekarien som medpedagog" (BTJ, 2014) av Sofia Malmberg och Teo Graner.

Från ord till bord länksamling

Länkar till elevernas arbete:

När det gäller varan eller produkten, så är det enklast att använda nätlexikon som ne.se eller Wikipedia (om eleverna är införstådda med riskerna!). Att googla på producentens namn, till exempel Arla, Scan, Kronägg etc. ger också information. Djurskyddsföreningar ger ett annat perspektiv på ägg, mjölk och kött. Jordbruksverkets sida har tyvärr inget material för elever.

Information om flera livsmedelsprodukter ur ett miljövänligt perspektiv. Innehåller fler länkar till produkterna:

<http://hungrig.nu/?p=13136&m=4250>

Information om djur i livsmedelsindustrin från Förbundet Djurens rätt, med länkar till alla olika animaliska produkter i högerkanten:

<http://www.djurensratt.se/vara-fragor/djur-i-livsmedelsindustrin>

Information om att vara djurvänlig konsument från Förbundet Djurens rätt:

<http://www.djurensratt.se/vara-fragor/djurvanlig-konsument/livsmedel>

Information om miljömärkning av fisk från WWF:

<http://www.wwf.se/vrt-arbete/hav-och-fiske/ww-fs-fiskguide/miljmrkning-av-fiske/1133529-miljmrkning-av-fiske>

Tabell med miljömärkningar från Konsumentverket, med länkar till samtliga:

<http://www.hallakonsument.se/globalassets/markningstabell-23-juni-2015.pdf>

En portalsajt med information och länkar om förpackningar och återvinning:

<http://www.sopor.nu/>

Länkar till lärarens genomgångar:

Här finns länkar till läromaterial från olika aktörer inom mat och jordbruk. Mycket användbart:

<http://www.hutiskolan.se/laeromedel-a-inspiration.html>

Häfte med arbetsuppgifter på temat "Från jorden till borden", på svenska men från Finland:

<http://www.naturochmiljo.fi/malgrupper/laerare/article-25019-21266-ur-jorden-till-borden>

Film om miljömärkning, 14 min, att beställa från AV-central

<http://medix.nu/halsa-konsumentkunskap/miljomarkning-vagen-till-en-renare-varld/>

Film om källkritik och plagiat, 14 min, att beställa från AV-central

<http://medix.nu/samhallskunskap/om-kallkritik-internet-och-plagiat/>

Film om källkritik för yngre barn, från Länskafferiet/Skolverket:

<https://www.youtube.com/watch?v=ePrq3SNirMI>

Material för källkritik från Medierådet. Längst ner på sidan finns konkreta lektionstips för åk 4-6 och 7-9:

<https://mik.statensmedierad.se/finna-analysera-och-kritiskt-vardera-information/kallkritik>

Film från UR om källkritik för åk 4-6, 15 min:

<http://www.ur.se/Produkter/177414-Ar-det-sant-Kallkritik>

Webbkurser i källkritik från webbstjärnan.se för åk 7-9 och gymnasiet:

<http://kurs.webbstjarnan.se/kurser/kallkritik/>

Förankring i relevanta styrdokument

Relevans för ämnet hem- och konsumentkunskap

Inom ämnet hem- och konsumentkunskap berör projektet en rubrik i det centrala innehållet för åk 1-6:

Konsumtion och ekonomi

- Skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation

Miljö och livsstil

- Några olika miljömärkningar av produkter och deras betydelse.
- Val och användning av varor och tjänster som används i hemmet och hur de påverkar miljö och hälsa.
- Återvinning i hemmet och i närområdet och hur den fungerar.

Relevans för ämnet geografi

Inom ämnet geografi berör projektet två rubriker i det centrala innehållet för åk 4-6:

Livsmiljöer

- De svenska, nordiska och övriga europeiska natur- och kulturlandskapen. Processen bakom samt deras utmärkande drag och utbredning.
- Jordens naturresurser, till exempel vatten, odlingsmark, skogar och fossila bränslen. Var på jorden olika resurser finns och vad de används till. Vattnets betydelse, dess fördelning och kretslopp.

Miljö, människor och hållbarhetsfrågor

- Hur val och prioriteringar i vardagen kan påverka miljön och bidra till en hållbar utveckling.

Relevans för ämnet svenska

Inom ämnet svenska berör projektet två rubriker i det centrala innehållet: I årskurs 4-6

Läsa och skriva

- Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier samt för att urskilja texters budskap, både de uttalade och sådant som står mellan raderna.
- Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar.
- Handstil samt att skriva, disponera och redigera texter för hand och med hjälp av dator.

Tala, lyssna och samtala

- Att argumentera i olika samtalssituationer och beslutsprocesser.
- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från vardag och skola. Stödord, bilder och digitala medier som hjälpmedel för att planera och genomföra en muntlig presentation. Hur gester och kroppsspråk kan påverka en presentation.

Berättande texter och sakprosatexter

- Beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter, till exempel faktatexter, arbetsbeskrivningar, reklam och insändare. Texternas innehåll, uppbyggnad och typiska språkliga drag.
- Texter som kombinerar ord, bild och ljud, till exempel webbtexter, interaktiva spel och tv-program. Texternas innehåll, uppbyggnad och typiska språkliga drag.

Språkbruk

- Språkliga strategier för att minnas och lära, till exempel tankekartor och stödord.
- Skillnader i språkanvändning beroende på vem man skriver till och med vilket syfte, till exempel skillnaden mellan att skriva ett personligt sms och att skriva en faktatext.

Informationssökning och källkritik

- Informationssökning i några olika medier och källor, till exempel i uppslagsböcker, genom intervjuer och via sökmotorer på Internet.
- Hur man jämför källor och prövar deras tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.

Kopieringsunderlag

Mall till rapport

Från jord till bord

Inledning

Kan skrivas tillsammans hela klassen, med ett trattperspektiv som tar sin början i de introducerande lektioner som hållits i geografi och hemkunskap, för att sedan smalna av och inriktas på elevens valda vara/produkt.

Syfte

Jag ska undersöka och beskriva XX väg från jord till bord. Jag ska också titta närmare på XX påverkan på miljön. Processens olika led kronologiskt, t ex

Odling, skörd, produktion

Berätta om varans ursprung. Varifrån kommer den? Vad krävs för att den ska bli till?

Förädling

Berätta om hur varan bearbetas.

Transport

Hur transporteras varan? Produceras den p många platser i Sverige? Produceras den där du bor?

Förpackning och förpackningsåtervinning

Hur förpackas varan? Går förpackningen att återvinna? Finns miljövänliga alternativ?

Varan och miljön

Är produkten miljövänlig? Varför/varför inte? Finns den i miljövänlig variant? På vilket sätt är den miljövänligare bättre för miljön?

Sammanfattning och svar

Källor och källkritik

Kopieringsunderlag

Bedömningsmall för rapport och redovisning

Anpassa nivåernas namn efter vad som passar din klass. På hösten i åk 4 kan förslagen nedan låta hårda och betygslika.

Ämne	Mål	Inte helt godkänt	Godkänt	Med beröm godkänt
HK	Få kunskap om miljömärkningar			
Ge	Få kunskap om svenskt jordbruk			
Ge, HK	Visa hur en vara påverkar miljön			
Sv	Skriva tydligt, klart och korrekt			
Sv	Genomföra en tydlig presentation som är lätt att förstå för den som lyssnar			
Sv, HK	Söka information och vara källkritisk, se skillnaden mellan reklam och objektiv konsumentinformation			